

ŽIVOTINJA

Srednjovekovni životinjski svet, još uvek nejednako istražen, čini centralni deo materijalne i kulturne istorije Zapada i takoreći ne postoje oblasti ljudske delatnosti ili misli u kojima nije prisutan. Ishrana, rad, oplemenjivanje zemljišta, transport, odbrana, odeća, osvetljenje, zanatska proizvodnja, samo su neki od značajnih ili vitalnih sektora ljudske materijalne delatnosti koji su u potpunosti ili delimično zavisili od životinja. Životinja je isto tako i neprijatelj, predator, parazit, uništitelj prinosa, neotkriveni prenosilac brojnih bolesti. Naposljetku, ona je i izrazito značajan referent hrišćanske simboličke misli i društvenog života, budući da nastanjuje moralizovane bestijare, blazone, religioznu i profanu umetnost.

Uz poznati izuzetak tura,¹ rano potisnutog ka istočnim i severnim oblastima i čiji je poslednji predstavnik nestao iz Evrope 1627. godine, spektar faune koja okružuje čoveka klasičnog srednjeg veka ne razlikuje se mnogo od ovog današnjeg. No, oblast rasprostranjenosti većine vrsta bila je znatno drugačija i šira, a gustina naseljenosti znatno viša (kod vuka, risa, mrkog medveda, divlje svinje, dabra, bizona, jelena). Nasuprot tome, neke danas veoma zastupljene vrste javile su se tek posle srednjovekovnih vremena. To je na primer slučaj čurke, misirke, mrkog pacova, zamorčeta ili, u skorije vreme, bizamskog pacova.

Iako se nijedna pridošlica nije pridružila fauni Evrope od VI do XV veka, ona ni u kom slučaju nije bila statična. Štaviše, upravo su se tokom srednjeg veka na Zapadu rasprostranile pripitomljene i divlje vrste koje su uveli Rimljani, a koje će modifikovati faunu u različitim stepenima i prema različitim ritmovima. Naročito će širenje crnog pacova presudno uticati na istoriju srednjovekovnog Zapada. Crni pacov, čiji je parazit orijentalna pacovska buva, prenosilac kuge, za vreme junstinijanovske pandemije još uvek je bio lokalizovan u oblastima trgovačke delatnosti, a od XI do XII veka osvaja srednjovekovni Zapad. Naporedo sa ovim, domaća mačka (koja je u rimskoj epohi još uvek bila retka) proširiće značajno svoju oblast rasprostranjenosti dotle da je u tom istom periodu postala uobičajena. I jelen lopatar, koga su takođe doneli Rimljani, osvaja srednjovekovni Zapad i trpeze vlastele, ali se naročito mnogo proširio u engleskim lovištima, pretičući u poznom srednjem veku autohtone jelene i srndaće. Isto tako, uvedeni od strane Rimljana, magarac i mazga se malo-pomalo integrišu u evropski srednjovekovni svet, kao i paun, koji se brzo nameće na stolovima velikaša i u ikonografiji. Biserka sa plavom mrenicom, zaboravljena posle antičkih vremena, ponovo osvaja Zapad tek prilično kasno (XIII–XV vek). Ni kunić nije bio posebno blizak ljudima srednjeg veka. Prvobitno ograničen na Španiju i jug Francuske, prešao je Loaru tek oko IX veka, a u Engleskoj se nastanio tek krajem XII veka. Na engleskom ostrvu, koje je rano zahvatila deforestacija, javile su se druge specifične odlike faune, kakve su: velika retkost divlje svinje, rano istrebljivanje medveda (možda već pred kraj rimskih vremena) i vuka (verovatno pred kraj XV veka).

¹ Tur (fr. *urochs*, lat. *Bos primigenius*), izumrla vrsta divljeg govečeta. (*Prim. prev.*)

Iako su kontakti srednjovekovnog čoveka i životinjskog sveta bili daleko češći i brojniji nego danas, u naseljenom prostoru ipak se može nazreti njihova izvesna hijerarhija. U zavisnosti od toga da li se određena životinjska vrsta uzgajala, lovila, eksploatisala, ili su je se ljudi plašili, slavili je ili je nisu ni poznavali, u zavisnosti od toga da li je životinjska vrsta tražila blizinu ljudskih naseobina ili ju je pak izbegavala, varirali su i stepeni bliskosti ili neprijateljstva, što omogućava da se napravi nacrt istorije ishrane, komensalizma, parazitizma ili istrebljivanja. Arheološka ispitivanja kostiju životinja pronađenih u tlu naseobina ili na smetlištima omogućava da se to prikaže. U tlu u blizini ljudskih naseobina, po definiciji, ostaci domaćih životinja iz štala, živinarnika ili iz kuća naravno gusto su zastupljeni. Posle njih dolaze jelen, srndač i zec, kao najčešće lovljeni sisari, te, ređi od njih, divlja svinja i kunić. Kod ptica, posle kokoške, guske i divlje patke (koja je takoreći postala domaća), jarebice, golupčarki (od kojih je najviše bio zastupljen golub dupljaš u golubarnicima, polupripitomljen) i porodica vrana preovlađuju među brojnim divljim vrstama koje su se koristile u ishrani. Od plemenitih ptica, siva čaplja i ždral su najčešće bivali na trpezama vlastele. Među drugim životinjama prisutnim u ljudskim naseobinama, a koje se ne koriste za ishranu, sreće se crni pacov, koji pustoši kuće i okućnicu, miš, potom lisica, kao predator živinarnika prilično često hvatan u zamku. Pronalazi se i medved, čiji ostaci nisu retki, i dabar, tražen zbog krzna i, možda, zbog *kastoreuma*. Ne toliko bliski, ali prilično blizu ljudi, takođe su los (u severnoj Evropi), jež, veverica, vuk, a od ptica drozd i kos, šljuka, ritska šljuka, severni gnjurac, labud, paun, liska, roda, koje su se sve koristile u ishrani, a isto tako i ptice u volijerama: jastreb kokošar, obični kobac i soko, manje rasprostranjen.

Premda su se najčešće javljale, ove uobičajene vrste ipak daleko od toga da prikazuju sav diverzitet životinjskog sveta koji je okruživao čoveka u njegovim naseobinama ili u njihovoj neposrednoj okolini, onoliko koliko prikazuju raznolikost vrsta koje su se koristile u ishrani. Sveukupno oko stotina vrsta sisara, oko dve stotine vrsta ptica, od kojih je većina korišćena u ishrani, i sto pedeset vrsta riba, ne računajući vodozemce, rakove i mekušce, učestvovali su u životu ljudi i njihovi ostaci se pronalaze na „smetlištima istorije“ zapadne Evrope.

U okviru ove impresivne povorke, stajske životinje zauzimaju ubedljivo vodeće mesto, čineći 70–94% ostataka životinja korišćenih u ishrani. Goveđe meso je najzastupljenije u srednjovekovnoj ishrani roгатom stokom. Dešava se ponekad da pre XIII veka preovlada svinja na gospodskim trpezama germanske sfere. Ovce i, daleko iza njih, koze, karakterišu mediteransku ishranu, ali njihovo meso nije ni tu najčešće. Mesa poreklom iz živinarnika svuda su stalna i pouzdana dopuna, dok se proizvodi dobijeni u lovu koncentrišu na nalažištima vlastelinskih kuća, ali ni tu ne pretežu.

Životinje iz uzgoja, štala i živinarnika sitnog su rasta, slične onima iz gvozdenog doba, homogene visine u celoj Evropi, a kontrastiraju prema životinjama visokog uzrasta koje je proizvelo Rimsko carstvo. Goveda dostižu prosečno 110 cm u grebenu, ovce 60 cm, svinje 70 cm, konji 135–140 cm. Tek se u modernim vremenima započelo temeljno raditi na povećanju gabarita životinja, dok će divlja fauna početi da gubi teren, a samim tim i da se smanji raznolikost mesa korišćenog u ishrani.

Izvornik: *Frédérique Audouin-Rouzeau, „Animal“, y: Claude Gauvard, Alain de Libera, Michel Zink (ur.), Dictionnaire du Moyen Âge, P.U.F./Quadrige, Paris, 2002, str. 61–63.*

(Sa francuskog prevela **Marija Panić**)

BIBLIOGRAFIJA:

- Audouin-Rouzeau, F. *Hommes et animaux en Europe – Corpus de données archéologiques et historiques*, Paris, CNRS, DDA br. 16, 1993.
- Audouin-Rouzeau, F. „Bêtes médiévales et familiarité : animaux familiers de l'esprit, animaux familiers de la vie“, *Anthropozoologica*, 1994, br. 20, str. 11–40.
- Bokonyi S., *History of domestic mammals in central and eastern Europe*, Budapest, Akademiai Kiado, 1974.
- Caillou, C. „Modification de l'aire de répartition du lapin (*Oryctolagus cuniculus*) en France et en Espagne, du Pléistocène à l'époque actuelle. État de la question“, *Anthropozoologica*, 1995, br. 21, str. 95–114.
- Delort, R. *Les Animaux ont une histoire*. Paris, Le Seuil, 1984.
- Grant, A. „Animal resources“, u: A. Grenville i A. Grant, *The Countryside of medieval England*, Oxford, B. Blackwell, 1988, str. 149–187.